

УДК 330:502.7

АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ГЕОСОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ**Солодкий В.О., к.е.н., доц.**

Національний університет водного господарства та природокористування

В статье рассматриваются вопросы обеспечения устойчивого развития в контексте эффективного сочетания его экологической, экономической и социальной составляющих. Предложены пути минимизации рисков современного пути развития в условиях процессов глобализации.

Ключевые слова: устойчивое развитие, природные ресурсы, эффективность, сбалансированность, глобализация.

In the article aspects of sustainable development securing in the context of efficient combination of its ecological, economic and social components. The directions of present-day way of development risks minimization in the conditions of globalization processes are proposed.

Key words: sustainable development, natural resources, efficiency, balance, globalization.

Постановка проблеми. Розвиток значною мірою представляє собою процес виникнення та задоволення потреб окремої людини та людства загалом. Разом з тим, сьогодні в багатьох країнах цілі прошарки населення не мають доступу до найнеобхіднішого. А це передусім робить такі держави вразливими перед економічними, екологічними, політичними та іншими кризами. Тому і є важливим гарантувати сталість розвитку на локальному та глобальному рівні, створюючи можливості для задоволення як основних потреб населення, так і підвищення якості життя в цілому.

Діяльність Організації Об'єднаних Націй, спрямована на досягнення цілей розвитку тисячоліття, уже сьогодні, за попередніми оцінками експертів, забезпечила зниження кількості населення, з доходами менше від 1,25 дол. США на день, більше ніж на половину. Причому, вперше за період спостережень, кількість людей, які проживають за межею бідності знизилася у всіх, у тому числі і найбільш проблемних регіонах. Разом з тим, навіть за сучасними темпами прогресу до 2015 року при рівні бідності у глобальному аспекті менше 16 %, тобто більше одного мільярда людей житимуть на суму, еквіваленту близько десяти гривням на людину на день [1, с.4,7].

У країнах, де наявні достатні можливості ефективного економічного зростання, у контексті забезпечення його сталості, важливою є всебічна підтримка таких процесів. Економічний поступ має здійснюватися з огляду на доцільність обсягів або способів використання ресурсів у сенсі можливості екосистем зберігатися в майбутньому.

Природні, економічні та соціальні явища сучасності стають все більш пов'язані зі шляхами та способом розвитку суспільства. Більше того, перспективи розвитку визначаються не тільки рівнем фінансового благополуччя, а й ефективним врахуванням екологічних чинників при вирішенні питань гармонійного поступу у всіх напрямках життєдіяльності та життєзабезпечення людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У цьому контексті, питання збалансованого розвитку активно досліджуються багатьма науковцями як в Україні, так і за кордоном. Різноманітні аспекти забезпечення сталого соціально-економічного розвитку глибоко розкриті у працях таких відомих вчених як: Герасимчук З., Клименко М., Кравців В., Нідхем М., Сміт Ч., Тейлор Д. та ін.

В умовах посилення глобалізаційних процесів, питання збалансованості економічних та природних систем набуває першочергової ваги. Тому питання збалансованого стійкого поступу національної та глобальної економіки потребує подальшого вивчення.

Постановка завдання. У статті автором досліджуються проблеми використання природних ресурсів, їх відновлення та (або) пошуку субститутів й інших, у тому числі технічних, технологічних і виробничих альтернатив. Окреслені шляхи та необхідні умови економічного зростання та соціального розвитку при збереженні природного різноманіття. Розглянуто антропогенний чинник у контексті кліматичних змін та обґрунтовано необхідність ефективного прогнозування тенденцій, процесів та явищ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив людства на середовище свого розвитку ще відносно нещодавно був незначним. Сьогодні видобування корисних копалин, вирубування лісів, викиди парникових газів та токсичних речовин, виснаження земель та інші чинники набули значного поширення, що загрожує збалансованому розвитку екосистеми.

Не існує чітких меж щодо можливості обсягів використання ресурсів та збільшення чисельності населення. Часто такі обмеження стають очевидними в результаті зростання затрат та цін на такі ресурси – процеси, які як на глобальному, так і рівні окремих країн, мають місце вже зараз. Розвиток технологій лише частково вирішує цю проблему. І ще до того, як будуть вичерпані наявні ресурси, має бути розроблений економічний механізм раціонального доступу до обмеженої ресурсної бази на умовах оптимізації її використання, збереження та відтворення.

У разі науково обгрунтованого підходу до використання відновлюваних ресурсів (рибні, лісові та ін.) їх запаси не будуть вичерпані, якщо рівень вилучення дійсно буде в межах природного приросту. Разом з тим, більшість відновлюваних ресурсів є ланками складних взаємопов'язаних систем і рівні максимально можливого споживання повинні визначатися з врахуванням впливу на екосистему в цілому.

Ресурси, які не відновлюються (наприклад, вуглеводні), при інтенсивному їх використанні та подальшому зростанню потреби в них, швидко вичерпуються. При цьому майбутні покоління будуть мати або незначні їх запаси, або взагалі не матимуть відповідної сировини.

Це не означає, що такі ресурси сьогодні взагалі не повинні видобуватися. Рівень їх видобутку повинен враховувати важливість, доступність технологій, які зменшують потребу в таких ресурсах і можливість та час наявності заміників. У випадку, якщо перспективи появи відповідних альтернатив чітко не визначені, то використання ресурсу вже сьогодні має бути мінімізованим.

Необхідною складовою сталого розвитку є збереження природного різноманіття. Зникнення рослинних або тваринних видів, значною мірою звужує можливості повноцінного життя наступних поколінь.

Забруднення водних ресурсів та повітря в результаті виробничих процесів сьогодні є одними з ключових чинників погіршення умов та якості життя як сільського, так і міського населення та руйнування екосистеми в цілому. Цей напрям забезпечення стійкості розвитку соціо- та екосистеми повинен ґрунтуватися на технологічних рішеннях, які дозволятимуть реалізувати необхідність нарощування обсягів виробництва разом зі зменшенням викидів забруднюючих речовин. Причому, зменшення такого забруднення в одних країнах за допомогою перенесення шкідливих виробництв в інші, як правило, менш розвинені, які потребують інвестицій та мають нижчі соціальні стандарти і, відповідно, оплату праці, не відповідає умовам сталості розвитку.

Очевидно, що для вирішення складних питань, які визначатимуть перспективи розвитку, повинна бути розроблена стратегія руху до більш ефективного його способу ніж той, який має місце сьогодні. Розв'язання цієї проблеми вимагатиме зміни політики господарювання як у сенсі вирішення внутрішньодержавних питань, так і її впливу на глобальну спільноту в цілому. Хоча здебільшого, основним аргументом щодо реалізації програм сталого розвитку та кроків стосовно їх виконання може бути результат, який розрахований на найближчу перспективу [2, с.16].

Сталий розвиток, який, за одним із найбільш розповсюджених трактувань, представляє собою розвиток, що гарантує забезпечення людством сьогоденних потреб у всіх сферах, не позбавляючи можливості нащадків забезпечувати свої, може стати результатом комплексної роботи щодо ефективного поєднання кроків в економічній, екологічній та соціальній сферах. Важливим є проведення науково обгрунтованої та соціально відповідальної демографічної політики, яка враховуватиме не тільки економічні аспекти вирішуваних питань, але й національні та культурні особливості і т.д. Необхідним є широке впровадження сучасних ресурсозберігаючих технологій та, як ключовий аспект, забезпечення прийняття відповідальних господарських рішень, які б враховували ефективність розвитку як сьогодні, так і в майбутньому.

Невід'ємним чинником сталого розвитку є забезпечення економічного зростання. Причому, найбільш вагомим є досягнення таких темпів росту, які були б достатніми для зміни на краще ситуації в країнах із найнижчим рівнем життя. Очевидно, що бідність зменшує можливості використання ресурсів та ведення життя у спосіб, який відповідає потребам сталості. Необхідним є щорічне зростання доходів на душу населення (з врахуванням, як правило, збільшення його чисельності) не менш ніж 3% на рік для того, щоб у країнах з низькими доходами більшості ситуація відчутно покращилася в межах чверті століття. І це в ситуації, коли початковий рівень бідності складає не більше 50%.

Тобто, гарантування зростання доходів серед найбідніших, можемо вважати дієвим чинником на шляху забезпечення сталості розвитку. Адаже у країнах, які розвиваються, найчіткіше відстежуються зв'язки між зниженням кількості незаможних та зорієнтованістю на дотримання екологічних стандартів. Розвиток відбувається в глобалізованому світі пов'язаних економік, тому менш розвинені країни залежать від ситуації в країнах, які очолюють світові позиції розвитку. Сьогодні зростання не менш ніж 3-4% на рік є тим мінімумом, який, за всіх інших рівних умов, може вважатися світовими фінансовими організаціями достатнім для того, щоб держава могла відігравати суттєву роль у зростаючій світовій економіці. За таких темпів приросту економіки, екологічна складова стійкого розвитку може бути реалізована лише через зміни засобів досягнення зростання, а саме – удосконаленням способу виробництва та підвищення ефективності використання природних та інших ресурсів.

В умовах сталого розвитку економічне зростання повинно поєднуватись зі збереженням природного різноманіття, зменшенням взапливності народногосподарських комплексів до економічних та соціальних криз та удосконаленням механізму розподілу доходів. Як правило, швидке економічне зростання з погіршенням структури розподілу його результатів має гірші наслідки для держави ніж повільніші темпи росту, що супроводжуються підвищенням якості життя всіх прошарків населення. Передусім мінімізація ризиків виникнення кризових явищ має досягатися за допомогою застосування технологій, які практично ліквідують виробничі ризики, проведення економічної політики, що гарантуватиме зменшення амплітуди ринкових коливань, створення фінансових та інших резервів. З

погляду досягнення сталості суспільного поступу, розвиток, який поєднує економічне зростання із зменшенням вразливості виробничих та народногосподарських комплексів, є більш ефективним.

Крім того, забезпечення збалансованості розвитку вимагає вирішення проблем не лише захисту і відновлення навколишнього природного середовища, але й подальшого розвитку освіти, охорони здоров'я та інших напрямів соціальної інфраструктури. Такий підхід матиме свої результати і в тому, що освічене та здорове населення в цілому працюватиме продуктивніше, а зростання обсягів виробництва товарів і послуг призводить до зменшення витрат і т.д., що також є складовою формування політики сталого розвитку.

Варто зазначити, що незважаючи на тенденції до зменшення розриву між продуктивністю праці у розвинених країнах та у країнах, які розвиваються, наявні відмінності становлять серйозну загрозу стійкості соціально-економічного поступу в коротко- та середньостроковій перспективі. Так, виробіток на одного робітника в країнах, що відносяться до передових економік світу, складав у 2011 році в середньому 64319 дол. США, тоді як у країнах на шляху розвитку – 13077 дол. [1, с.9].

Окреслені та інші проблеми переходу до моделі сталого розвитку вимагають суттєвих технологічних зрушень. Тут мають вирішуватися питання технологічного відставання країн, які розвиваються, причому проблемою є те, що успішність «експорту» технологій визначається багатьма чинниками, узгодження яких часто представляє собою досить складне завдання. Також необхідно надалі нарощувати масштаби застосування «зелених» технологій, використання яких допомагає не тільки зменшувати техногенний тиск на навколишнє природне середовище, але й покращувати його якісні характеристики. На сьогоднішньому етапі розвитку економіки фінансова привабливість таких підходів до виробничої діяльності повинна стати ключовим стимулом для виробників товарів та послуг всіх форм власності, а також розробників технологій і громадських організацій щодо активізації участі у реалізації політики збалансованого розвитку.

Реалізація наведених кроків в Україні потребує розробки та впровадження програм збалансованого розвитку та системи національних індикаторів. Необхідним також є формування планів та прогнозів сталого розвитку як на регіональному, так і на державному рівні [3].

Прогрес у розвитку технологій та приведення їх у відповідність до вимог сталого розвитку необхідно поєднувати із удосконаленням системи управління ризиками. Реактори атомних електростанцій, лінії електропередач, громадський транспорт, системи зв'язку і т.д. можуть бути досить вразливими у форс-мажорних ситуаціях або у випадках перевантажень. Як правило, при проектуванні таких систем закладається певний рівень надійності, однак серйозні стохастичні збурення можуть мати значні негативні наслідки (як це мало місце під час урагану «Сенді» в кінці жовтня 2012 року, який, за твердженнями багатьох вчених, ставши ще одним з наслідків антропогенно зумовлених кліматичних змін, вразив Ямайку, Кубу, Багамські острови та східне узбережжя США і Канади).

Тому важливим є проведення ґрунтовної аналітичної роботи щодо виявлення можливих слабких місць таких систем, включаючи вивчення ретроспективних аспектів та прогнозування їх діяльності, постійна актуалізація виробничих стандартів, розробка планів дій в екстрених випадках. Така робота забезпечить мінімізацію негативних наслідків у випадку надзвичайних подій, а отже сприятиме зростанню збалансованості відповідних систем та господарських комплексів у цілому. Міжнародні організації повинні активніше залучати урядові органи на місцях, представників законодавчої гілки влади та населення до вирішення питань забезпечення сталості сьогоднішнього та майбутнього розвитку [4, с. 5].

Крім того, необхідно враховувати, що рішення, реалізація яких має негативний екологічний та (або) соціальний вплив на населення чи певні території, дуже часто приймаються або за формальної участі тих, кого воно безпосередньо стосується, або ж взагалі без неї. Важливим є створення внутрідержавних та міжнародних організацій, які б здійснювали оцінку впливу нових технологій, виробництв та ін. на предмет безпечності їх використання та утилізації. Це ж стосується проєктів щодо зміни природних систем, які можуть мати самі непередбачувані наслідки.

Висновки. Стратегія сталого розвитку повинна ґрунтуватися на рішеннях, які включають як економічну, так і екологічну та соціальну складові, як такі, що превалюють та співіснують у всіх сферах життя людини та екосистеми в цілому. Варто розуміти, що наведені напрями розвитку не є антагоністичними елементами цивілізаційного поступу, а їх поєднання є необхідним та, водночас, складним завданням. Здебільшого випадків, діяльність, спрямована на збереження довкілля та раціональне використання природних ресурсів, має якщо не короткостроковий, то довготерміновий економічний ефект. Так, підвищення ефективності використання енергоносіїв може не лише мати сприятливий вплив на навколишнє середовище, а й забезпечує значну економію фінансових ресурсів як сьогодні, так і у перспективі. Це ж стосується раціонального використання земель, збереження лісів і т.д. Суперечність економічних та екологічних складових розвитку, як правило, виникає у разі, коли починають переслідуватися вузькі особистісні або короткострокові групові економічні інтереси. Тому зусилля мають спрямовуватися на недопущення або мінімізацію випадків такого неврахування впливу подібних дій на довкілля та інших учасників геосоціальної спільноти.

Література

1. The Millennium Development Goals Report. United Nations, New York, 2012.
2. E. Carina H. Keskitalo and Johanna Liljenfeldt Working with sustainability: Experiences of sustainability processes in Swedish municipalities Natural Resources Forum 36 (2012). PP. 16–27.
3. Тимочко Т. Пріоритети збалансованого (сталого) розвитку для України. Збірник матеріалів II-го Всеукраїнського з'їзду екологів з міжнародною участю. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://eco.com.ua>.
4. Sylvia I. Karlsson-Vinkhuyzen. From Rio to Rio via Johannesburg: Integrating institutions across governance levels in sustainable development deliberations. Natural Resources Forum 36 (2012). PP. 3–15.